

Vlinders in Meijendel: Aantallen in 2019 langs twee telroutes

Sinds 1992 worden dagvlinders en enkele dagactieve nachtvlinders geteld langs de routes Parnassiapad en Het Scheepje in Meijendel (Fig. 1). Voor alle dagvlinders tezamen was 2019 een uitstekend jaar, zowel qua aantal vlinders als qua aantal soorten. Voor 14 afzonderlijke soorten (ruwweg de helft van de in Meijendel voorkomende dagvlinders) was 2019 ook een uitstekend jaar. Hieronder bevond zich - weliswaar met slechts drie waargenomen individuen - een nieuwe soort voor onze routes, namelijk het Oranjetipje. Helaas waren er tevens soorten, zes in aantal, waarvoor 2019 een uitgesproken slecht jaar was. Voor de Heivlinder zelfs het slechtste jaar ooit sinds het begin van onze tellingen in 1992. Opmerkelijk was in 2019 ook het enorme aantal Distelvlinders dat vanuit Afrika Nederland wist te bereiken. Langs onze routes waren we getuige van dit spektakel. We hebben daarom in onderstaand verslag extra plaats ingeruimd voor deze soort.

TEKST: FRANS HOOIJMANS EN ADRI REMEEUS

Trefwoorden
dagvlinders, Parnassiapad,
Het Scheepje, 2019, Distelvlinder.

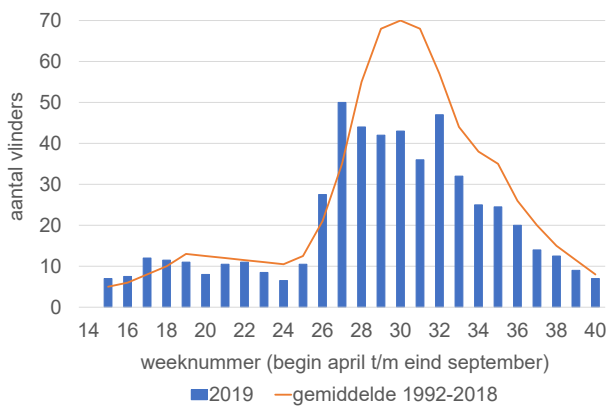
Resultaten in 2019

Volgens voorlopige landelijke gegevens was 2019 een slecht vlinderjaar (Fig. 2). Dit staat haaks op onze bevindingen in Meijendel (Fig. 3). Langs onze routes telden we alleen in

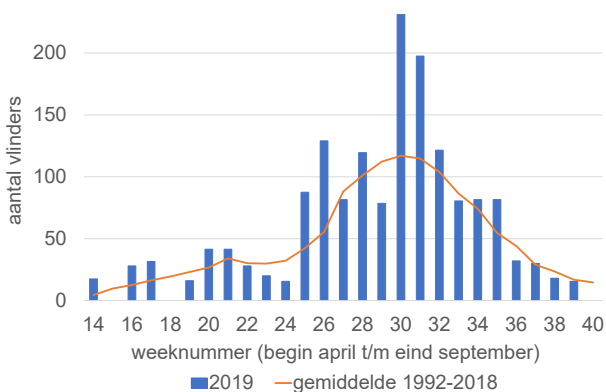
2013 meer vlinders dan in 2019 (Fig. 4). Qua aantal waargenomen dagvlindersoorten langs beide routes tezamen was 2019 met 27 soorten zelfs het beste jaar sinds het begin van onze tellingen in 1992 (Fig. 5), mede dankzij het Oranjetipje dat we nooit eerder langs onze routes hadden opgemerkt. Als we, enigszins arbitrair, na 28 teljaren een jaar met een rangorde (op basis van het aantal waargenomen vlinders) kleiner dan tien bestempelen als een goed jaar, dan was 2019 in Meijendel voor acht dagvlindersoorten een goed jaar en voor zes zelfs het beste jaar ooit (Citroenvlinder, Klein koolwitje, Oranjetipje, Atalanta, Distelvlinder en

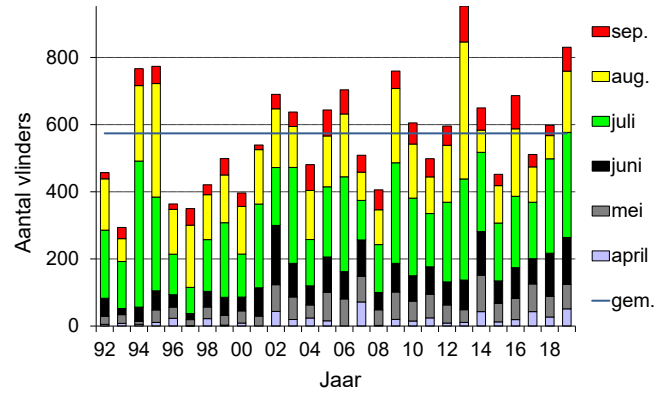
Figuur 1. De ligging van de dagvlinderroutes Parnassiapad en Het Scheepje in Meijendel. De gele lijntjes zijn de secties van ongeveer 50 meter waarlangs de vlinders worden geteld.

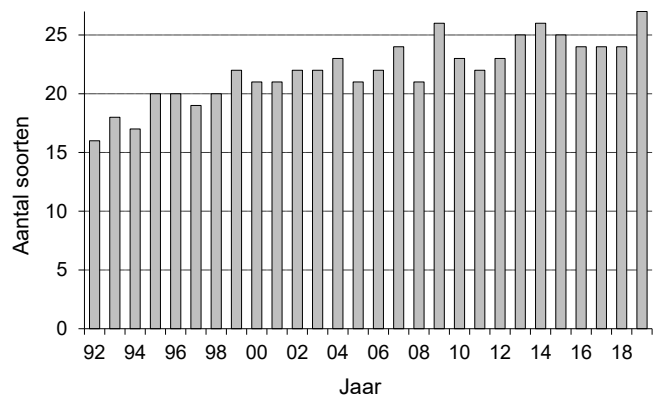
Figuur 2. Aantal vlinders per telling gedurende het jaar, gemiddeld over alle routes in Nederland (Vlinderstichting 2019b).

Figuur 3. Aantal vlinders per telling gedurende het jaar, gemiddeld over de twee routes in Meijendel.

Figuur 4. Jaartotalen dagvlinders Parnassiapad en Het Scheepje bij elkaar opgeteld. Per route is het jaartotaal gelijk aan de som van zes maandcijfers (april - september). Elk maandcijfer is het gemiddelde aantal vlinders per telling in de desbetreffende maand. De rechte lijn in de grafiek is het gemiddelde van de jaartotalen over de hele periode 1992-2018.

Figuur 5. Aantallen jaarlijks getelde soorten dagvlinders langs de routes Parnassiapad en het Scheepje.

Oranje zandoogje). Voor Distelvlinder en Oranje zandoogje mag dit helemaal opmerkelijk heten gezien de negatieve landelijke ontwikkelingen, zowel op de korte als op de lange termijn (Tabel 1).

Voor slechts een minderheid van de soorten was 2019 een slecht jaar, tenminste als we een jaar met een rangorde lager dan 20 bestempelen als een slecht jaar (Zwartspriddikkopje, Kleine vos, Dagpauwoog, Argusvlinder, Bruin zandoogje en Heivlinder). Op de Dagpauwoog en het Bruin zandoogje na zijn dit soorten die landelijk gezien zowel op de korte als op de lange termijn negatieve trendmatige ontwikkelingen laten zien. De Kleine vos en de Argusvlinder leken zich tot nu toe in Meijendel enigszins aan de landelijke neergang te onttrekken. Het Zwartspriddikkopje en de Heivlinder niet. Voor de Heivlinder was 2019 in

Tabel 1. Jaartotalen vlinders langs de routes Parnassiapad en Het Scheepje in 2018 en trendmatige ontwikkelingen.

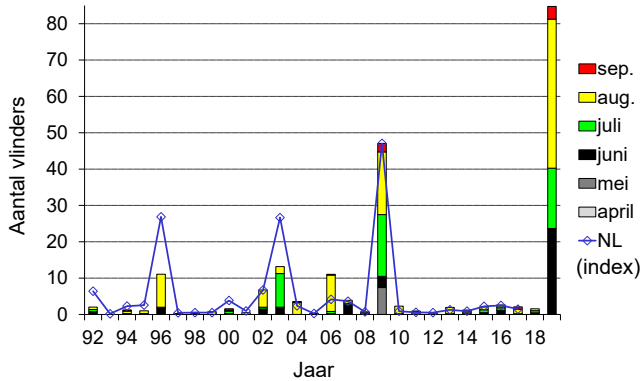
(1) Soort	(2) Aantal in 2019 getelde vlinders	(3) Som van zes maand-ge- middelden (april tot en met septem- ber 2019)	(4) Rangorde 2019 binnen 1992-2019 (28 jaar)	(5) Trend in Meijndel 1992-2018	(6) Trend in Meijndel 2009-2018	(7) Trend in Nederland 1992-2018	(8) Trend in Nederland 2009-2018
Dagvlinders							
Zwartsrietdikkopje	1	0,2	23	↓	↓	↓	↓
Groot dikkopje	25	6,3	5	↑		↓	↓
Oranje luzernevlinder	4	1,3	2			?	?
Citroenvlinder	145	38,6	1	↑	↑	↑	↑
Groot koolwitje	4	1,2	3			↓	
Klein koolwitje	244	65,2	1	↑			↓
Klein geaderd witje	7	1,9	19	↓			
Oranjetipje	3	0,9	1			↑	↓
Kleine vuurvvlinder	110	29,4	13	↑		↑	↓
Eikenpage	20	4,1	2	↑			↓
Bruin blauwtje	39	10,0	12			↓	↓
Icarusblauwtje	131	37,8	20				↓
Atalanta	117	29,4	1	↑		↓	↑
Distelvlinder	328	84,8	1			↓	↓
Kleine vos	3	0,8	22			↓	↓
Dagpauwoog	11	2,8	24			↓	↑
Gehakelde aurelia	10	2,8	15	↑		↑	↓
Landkaartje	5	1,2	9	↑	↑	↓	↓
Keizersmantel	15	3,2	3	↑	↑	?	?
Kleine parelmoervlinder	222	63,1	9			↓	↓
Bont zandoogje	283	78,1	6	↑		↑	↓
Argusvlinder	5	1,4	26			↓	↓
Koevinkje	36	7,9	10	↑		↓	
Hooibeestje	236	67,7	11				
Oranje zandoogje	805	184,7	1	↑		↓	↓
Bruin zandoogje	434	104,5	21	↓			
Heivlinder	6	1,5	28	↓	↓	↓	↓
Totaal aantal dagvlinders	3249	830,6	2			?	?
Totaal aantal soorten	47	27,0	1	↑		?	?
Sint jakobsvlinder	55	16,8	10	↑		?	?
Sint jansvlinder	12	3,0	17	↑		?	?
Gammauil	23	6,4	19			?	?
Kolibrivlinder	2	0,5	3				

Toelichting:

- Kolom 1: in rood de Rode Lijst-soorten (van Swaay 2019).
- Kolom 2: de totaalaantallen getelde vlinders langs het Parnassiapad (21 bezoeken) en langs Het Scheepje (23 bezoeken) bij elkaar opgeteld.
- Kolom 3: elk maandgemiddelde is de som van die van beide routes (Hooijmans & Remeus 2016).
- Kolom 4: rangorde op basis van voor ieder jaar de som van zes maandgemiddelden (zoals voor 2019 in kolom 3); groen staat voor een goed jaar (rangorde < 10), rood voor een slecht jaar (rangorde > 20).
- Kolom 5 en 6: een pijltje staat voor een significant ($p < 0,05$) positieve (groen) resp. negatieve (rood) lineaire trend volgens een rangcorrelatietoets tussen de jaren en de jaarlijkse aantallen (Spearman 1904). De jaarlijkse aantallen zijn ook hierbij de over zes maanden gesommeerde gemiddelden.
- Kolom 7 en 8: een pijltje staat voor een positieve (groen) resp. negatieve (rood) lineaire trend op landelijke schaal (Netwerk Ecologische Monitoring, Vlinderstichting en CBS, 2019); voor Atalanta en Distelvlinder trends tot en met 2017 conform 'Indexen en trends Nederlandse vlinders 1992-2017' (www.vlinderstichting.nl).

Meijndel het slechtste jaar ooit, met langs het Scheepje zelfs geen enkele waarneming. Daarentegen is wel iets positiefs te melden over het Zwartsrietdikkopje, omdat deze soort sinds 2013 verdwenen leek langs onze routes, maar op 3 juli 2019 met één individu weer opdook langs Het Scheepje.

Zoals gezegd had de Distelvlinder in 2019 een topjaar in Meijndel, zelfs zo goed dat dit jaar alleen van het Oranje en van het Bruin zandoogje langs onze routes meer individuen werden geteld. We zullen in het navolgende wat dieper ingaan op het voorkomen van de Distelvlinder in Meijndel.

Figuur 7. Jaartotalen Distelflinder in Meijndel en landelijke index. Wat betreft Meijndel gaat het om de som van de aantallen langs het Parnassiapad en Het Scheepje. Per route is elk jaartotaal gelijk aan de som van zes maandcijfers (april - september). Elk maandcijfer is het gemiddelde aantal vlinders per telling in de desbetreffende maand. De landelijke index is zo genormeerd, dat het maximum over de periode 1992-2017 gelijk is aan het (in 2009 gerealiseerde) maximum van de Meijndel-aantallen over dezelfde periode.

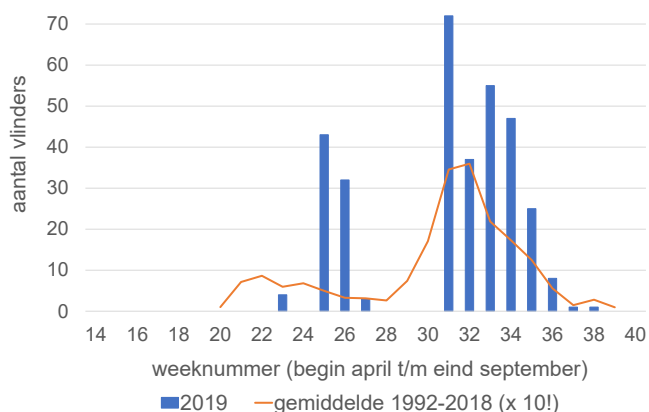
Distelflinder

De Distelflinder (Fig. 6) behoort tot de invasievlinders. Dit houdt in dat een soort het ene jaar maar in zéér kleine aantallen ons land bereikt (of zelfs ontbreekt) en in andere jaren massaal kan voorkomen. In het jaar 2019 was sprake van een grote invasie in de gematigde streken van Europa. In Meijndel was het de grootste invasie sinds het begin van onze tellingen in 1992, waarbij de invasie van 2009 in ruime mate werd overtroffen (Fig. 7). Vooral de nectar van het in augustus bloeiende Koninginnenkruid (*Eupatorium cannabinum*) vond gretig aftrek.

De Distelflinder komt jaarrond voor in de tropen en subtropen, met uitzondering van Zuid-Amerika. Om invasies in Europa te kunnen verklaren, moeten we onze blik richten op Afrika zuid van de Sahara. Onze migranten komen vooral uit die regio, met name na zware regenval in Afrika en de plantengroei die daarop volgt. Veelal volgt hun wegtrek een route over de Middellandse Zee en de westelijke helft van Europa. Er zijn echter aanwijzingen

Figuur 6. Distelflinder, 28-7-2011, sectie 3 van de vlinderroute Parnassiapad, Meijndel. (Foto: Frans Hooijmans).

Figuur 8. Aantalsverloop binnen het jaar van de Distelvlinder in Meijendel.

dat ze in 2019 een andere route volgden, namelijk via de Balkan en het oosten van Europa naar Scandinavië, en vervolgens zuidwaarts naar West-Europa (Vlinderstichting 2019a). De aankomst in ons land loopt over het algemeen gesplitst. Vlinders van de eerste generatie komen in mei en juni in Nederland aan (Bink 1992; Bos et al. 2006). Die generatie is dan inmiddels behoorlijk afgevlogen en hebben een flets geelbruine grondkleur; de vleugels kunnen al slijtage vertonen. De tweede generatie volgt in het algemeen vanaf half juli. Vlinders van deze generatie zijn voor een groot deel de nakomelingen van de trekvlinders die in ons land zijn opgegroeid. Omdat deze nakomelingen een sterke migratiedrang vertonen, zal een deel daarvan ook uit ons omringende landen komen. Ze hebben een roodbruine grondkleur en zien er vers uit. Deze gespreide generaties zijn fraai zichtbaar in figuur 8. We zien een piek in de weken 25 en 26. Na het sterven van de eerste generatie komt vanaf eind juli (week 31) de tweede generatie massaal uit.

Overigens kunnen in deze periode ook nog steeds trekkers vanuit het zuiden binnenkomen. Daarna dalen de aantallen geleidelijk. In september worden er nog maar enkele gezien. De Distelvlinder overwintert niet in Nederland. In het najaar trekt een deel naar het zuiden terug. Het is niet bekend hoeveel van deze vlinders in staat zullen zijn Afrika te bereiken (Bos 2006).

Wat de levenscyclus betreft, doet zich bij de Distelvlinder nog iets merkwaardigs voor. De vlinders die vanuit Afrika gaan trekken, komen door een onbekend mechanisme ongeveer gelijktijdig uit en vertrekken kort daarna zonder te paren. De vrouwtjes zijn niet direct vruchtbaar en tijdens de lange trektocht dragen ze nog geen eitjes mee. De paring en ontwikkeling van de eitjes gebeurt pas als het vrouwtje in geschikt leefgebied is gearriveerd (Bos et al. 2006). Dat zijn open gebieden met een mozaïek van kale grond, lage begroeiing en hogere ruigten van bijvoorbeeld Akkerdistel (*Cirsium arvense*). Het voedsel van de rupsen bestaat uit diverse distelsoorten (*Cirsium sp.*) en brandnetel (*Urtica sp.*). De volwassen vlinders voeden zich met nectar van een groot aantal kruiden en struiken. Zij komen ook in stedelijk gebied voor waar vlinderstruiken (*Buddleja sp.*) een vaak bezochte voedselbron zijn. Voor de Distelvlinder zijn geen specifieke beheermaatregelen nodig. Sterker nog, het is een van de weinige vlindersoorten die in staat is in relatief intensief gebruikte landbouwgebieden een generatie voort te brengen, mits daar enkele distels groeien.

F.C. Hooijmans
fchoijmans@ziggo.nl

A. Remeus
aremeus@ziggo.nl

Literatuur

- Bink F A (1992). *Ecologische atlas van de dagvlinders van Noordwest-Europa*. Schuyt & Co, Haarlem.
- Bos F, M Bosveld, D Groenendijk, C van Swaay & I Wynhoff, *De Vlinderstichting (2006). De Dagvlinders van Nederland, verspreiding en bescherming*. Naturalis, KNNV Uitgeverij, EIS-Nederland.
- Hooijmans FC & A Remeus (2016). *Vlinders in Meijendel: aantallen in 2015 langs twee telroutes*. *Holland's Duinen* 67: 34-37.
- Spearman C, 1904. "The proof and measurement of association between two things". *American Journal of Psychology* 15: 72-101.
- Swaay CAM van (2019). *Basisrapport Rode Lijst Dagvlinders 2019 volgens Nederlandse en IUCN-criteria*. Rapport VS2019.001, De Vlinderstichting. Wageningen.
- Vlinderstichting (2019a). *Nieuwsbrief Landelijk Meetnet Vlinders 2019-05, juli 2019*.
- Vlinderstichting (2019b). *Nieuwsbrief Landelijk Meetnet Vlinders 2019-07, september 2019*.